

Olsztyn, dn. 15 stycznia 2024 r.

Dr hab. Maria Korybut-Marciniak, prof. UWM

Instytut Historii

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

Ul. K. Obitza 1

10-725 Olsztyn

e-mail: maria.korybut-marciniak@uwm.edu.pl

Ocena aktywności naukowej i organizacyjnej dr Agnieszki Laszczak-Słaby oraz recenzja jej osiągnięcia naukowego przedstawionego w postępowaniu habilitacyjnym (rozprawa: *Macierzyństwo. Studium z historii mentalności szlachty Rzeczypospolitej czasów saskich*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2023, ss. 754), opracowana na podstawie Uchwały nr RDH/36/2023 Rady Dyscypliny Historia Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie z dn. 25 października 2023 r.

Ocena aktywności naukowej. W głównym nurcie zainteresowań naukowych dr Agnieszki Laszczak-Słaby są szeroko rozumiane badania mentalności i kultury szlachty czasów saskich ze szczególnym uwzględnieniem pozycji społecznej kobiet oraz ich miejsca w różnych kręgach społecznych i roli w rodzinie. Jej dorobek naukowy w tym zakresie należy ocenić jako obfity, wartościowy i w wielu aspektach pionierski. Habilitantka od lat wytrwale penetruje archiwa rodowe, spuścizny epistolograficzne, kolekcje rękopisów i archiwa gospodarczo-majątkowe proveniencji szlacheckiej, zdeponowane w archiwach i bibliotekach polskich i zagranicznych, które dokumentują przedmiot jej badań. Na tej podstawie podejmuje zagadnienia dotyczące najszerszej rozumianej historii społecznej, historii kultury i mentalności XVIII-wiecznej szlachty, wreszcie herstory, koncentrując uwagę na społecznych rolach i doświadczeniach kobiet – zarówno w życiu publicznym i gospodarczym, jak i w życiu prywatnym.

Istotnym osiągnięciem dr Agnieszki Laszczak-Słaby jest jej rozprawa doktorska (*Dwór Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej jako przykład patronatu kobiecego na przełomie XVII i XVIII w.*), obroniona w 2013 r., której rozszerzona wersja pt.: „*Rządzicha oleszycka*”. *Dwór Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej jako przykład patronatu kobiecego w czasach saskich* ukazała się drukiem w 2014 r. Autorka odtworzyła mechanizm kształtowania patronatu

kobiecego w czasach saskich, opierając się głównie na obszernej korespondencji prywatnej. Odtworzenie sieci korespondencyjnej Elżbiety Sieniawskiej pozwoliło jej prześledzić zjawisko budowania kobiecego zaplecza klientalnego, funkcjonowanie kobiecego dworu magnackiego – jego wzory oraz zasięg i różnorodność form kobiecego mecenatu. Warto podkreślić, że monografia spotkała się z przychylnym przyjęciem w środowisku naukowym, czego wyraz stanowią recenzje w czasopismach naukowych – m. in. „Czasach Nowożytnych” i „Res Gestae. Czasopismo Historyczne”. Wspomniana książka, podobnie jak dalsze publikacje naukowe Habilitantki, świadczą o szczególnym stosunku do prywatnych materiałów epistolograficznych i umiejętności krytycznego posługiwania się tym materiałem źródłowym, szczególnie zaś zdolnością odtwarzania różnorodności powiązań i zależności pomiędzy korespondentami. Dostrzeżenie potencjału, jakie niesie prywatna korespondencja, pozwoliło postawić nowe, interesujące badawczo pytania, dotyczące kobiecych ról, kobiecego postrzegania rzeczywistości, rytmu codzienności, mentalności, a także emocji, sposobów ich wyrażania i miała nieprzeceniony wpływ na ukierunkowanie dalszej aktywności naukowej Habilitantki.

Od czasu otrzymania stopnia doktora, do początku przewodu habilitacyjnego, dr Agnieszka Laszczak-Słaby opublikowała 32 artykuły w tomach zbiorowych (polskich i zagranicznych) i krajowych czasopismach naukowych („Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura”, „Klio – Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym”, „Wschodni Rocznik Humanistyczny”, „Theatrum Historiae”, w tym pięć artykułów recenzyjnych w czasopismach naukowych („Klio”, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historica”, „Theatrum Historiae”, „Res Gestae. Czasopismo Historyczne”) i dwie recenzje. Publikacje wyników badań w monografiach wieloautorskich nie dają możliwości ich upowszechnienia – w dorobku daje się dostrzec dysproporcję na niekorzyść publikacji w wysoko notowanych czasopismach naukowych; brakuje publikacji w czasopismach zagranicznych.

W działalności publikacyjnej Habilitantki wyraźnie zaznacza się wątek badawczy, związany z rozszerzaniem i uzupełnianiem zagadnień obecnych w rozprawie doktorskiej. Kontynuowane badania dotyczące budowania układów nieformalnych i mechanizmów działań wpływowych reprezentantek szlachty w sferze politycznej i gospodarczej znajdujemy w tekstach: *Szlachcianki na politycznej scenie czasów saskich – polityka czy obrona interesów domowych? [w:] Wnuczki Pandory: kobieta w społeczeństwie od starożytności do współczesności, Historie Nieobojętne; t. 1, red. A. Głowacka-Penczyńska, K. Grysińska-Jarmuła, M. Opiola-Cegiełka, Bydgoszcz 2016, s. 71-83); Anna Franciszka z Gnińskich*

Zamoyska w roli protektorki – próba sondażu, [w:] *W kręgu patronatu kobiecego w XVII-XVIII wieku*, red. Bożena Popiołek, Urszula Kicińska, Anna Penkała-Jastrzębska, Agnieszka Słaby, Kraków 2018, s.253-267; *Anna Franciszka Zamoyska, nee Gnińska as protectress - scope of research* [w:] *Studies on Female Patronage in the 17th and 18th Centuries*, edited by Bożena Popiołek, Urszula Kicińska, Anna Penkała-Jastrzębska, Agnieszka Słaby, Kraków 2019, s. 247-260). Habilitantka poświęciła uwagę obecności magnatek w życiu publicznym, a także ograniczeniom publicznej aktywności kobiet: *Tekla Roża z Radziwiłłów Flemmingowa – między Dreznem a Warszawą*, [w:] *Słynne kobiety w Rzeczypospolitej XVIII wieku*, pod redakcją Agaty Roćko i Magdaleny Górskiej, Warszawa 2017, s. 41-58; „*Silence is a woman's ornament*” – *on women's silence and means of expression in the early 18th century Poland* [w:] *Historische und kulturwissenschaftliche Untersuchungen zum Schweigen: Phänomene des schweigens unter historischer Perspektive*, herausgegeben von Aleksandra Bednarowska, Magdalena Filar, Beata Kołodziejczyk-Mróż, Piotr Majcher, Berlin: Weidler Buchverlag, 2017, s. 77-88. Interesowały ją również różnorodne funkcje i zadania kobiet w środowisku administracyjnym magnackich latyfundiów, których badanie umożliwiała praca nad edycją korespondencji z kręgów Elżbiety Sieniawskiej (*Kobiety w kręgach administracyjnych latyfundiów magnackiego – na przykładzie dóbr Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej*, [w:] *Epistolografia w dawnej Polsce, t. VI: Stulecia XVI-XIX: Nowa perspektywa historyczna i językowa*, red. P. Borek i M. Olma, Kraków 2015, s. 279-290).

Dr Agnieszka Laszczak-Słaby była uczestniczką dwóch grantów badawczych Narodowego Centrum Nauki pod kierownictwem profesor Bożeny Popiołek. Pierwszy grant pt. *Korespondencja Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej, kasztelanowej krakowskiej. Opracowanie edytorskie i analiza treści* był realizowany w latach 2013-2016; drugi pt. *Dobrodziejki i klienci. Specyfika patronatu kobiecego i relacji klientalnych w czasach saskich*, realizowany w latach 2016-2020. Udział w grantach znacząco wpłynął na rozwój dorobku naukowego Habilitantki – efektem prac badawczych były wystąpienia podczas sesji naukowych, artykuły naukowe publikowane w monografiach zbiorowych i czasopismach naukowych oraz współredakcja monografii zbiorowych. Na podkreślenie zasługuje uczestnictwo w cennej edycji epistolografii kręgu Elżbiety Sieniawskiej, która ukazała się w 2016 r. w trzech tomach (*Korespondencja Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej, kasztelanowej krakowskiej. T. 1, Z serca kochająca żona i unizona służa: listy Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej do męża Adama Mikołaja Sieniawskiego z lat 1688-1726*, opracowanie i wydanie Bożena Popiołek, Urszula Kicińska, Agnieszka Słaby, Warszawa –

Bellerive-sur-Allier 2016, ss. 540; *Korespondencja Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej, kasztelanowej krakowskiej*. T. 2, *Jaśnie Oświecona Mościa Księżno Dobrodziejko: informatorzy i urzędnicy*, opracowanie i wydanie Bożena Popiołek, Urszula Kicińska, Agnieszka Słaby, Warszawa – Bellerive-sur-Allier 2016 ss. 548; *Korespondencja Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej, kasztelanowej krakowskiej*. T. 3, *Jaśnie Oświecona Mościa Księżno Dobrodziejko: rodzina, przyjaciele i klienci* (wybór), opracowanie i wybór Bożena Popiołek, Urszula Kicińska, Agnieszka Słaby, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2016, ss. 302). Współudział w całości wydania źródłowego dowodzi biegłości Habilitantki w zakresie trudnej sztuki edytorskiej. Wyniki prac zespołów, realizujących obydwie granty należą do znaczących osiągnięć w badaniach nad historią kobiet w Polsce czasów nowożytnych.

Warto podkreślić, że efektem kwerend w ramach wyżej wymienionych grantów są dostrzegalne nie tylko w publikacjach, uczestnictwie w komitetach redakcyjnych monografii zbiorowych i wystąpieniach konferencyjnych Habilitantki. Kwerendy umożliwiły zgromadzenie imponującej bazy źródłowej, stanowiącej podstawę rozprawy habilitacyjnej. Pokłosem udziału w grantach naukowych było również poszerzenie kwestionariusza badawczego i przeniesienie uwagi na nowe obszary oraz przyjęcie nowych perspektyw badawczych (np. antropologicznej). W dorobku Habilitantki pojawiły się teksty podejmujące problematykę relacji i ról w obrębie rodziny szlacheckiej („*Kobiety obraz świata w listach do mężów z przełomu XVII i XVIII wieku*, [w:] *Kobieta i mężczyzna jedna przestrzeń – dwa światy*, red. B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, M. Gadocha, Warszawa 2015, s. 273-281), historię mentalności i pamięci indywidualnej w środowiskach szlacheckich (*Kategoria pamięci i formy jej utrwalania we wczesnych czasach saskich* [w:] *Historia – pamięć – tożsamość w edukacji humanistycznej*. T. 3, *Pamięć człowieka, pamięć miejsca, miejsca pamięci: studia historyczno-antropologiczne*, red. nauk. Bożena Popiołek, Agnieszka Chłosta-Sikorska, Agnieszka Słaby, Kraków 2015, s. 73-82); szeroko pojętej kultury czasu wolnego i szlacheckich peregrynacji (m. in.: *Rozrywki dworskie w Rzeczypospolitej czasów Elżbiety Sieniawskiej* [w:] *Elżbieta Sieniawska – królowa bez korony*, red. K. Morawski, K. Pyzel, Warszawa 2020; *Saxon Noble Carnival in the Cities of the Polish-Lithuanian Commonwealth*, [w:] *Město se bavi – od středověku do roku 1848 Praha jako centrum kulturního života*, ed. O. Fejtova, M. Maříkova and J. Pešek, Praha 2021, s. 621-631; *W drodze: mobilność w życiu elit czasów saskich na przykładzie itinerarium Elżbiety Sieniawskiej*, [w:] *Działalność Elżbiety Sieniawskiej: polityka – gospodarka – kultura*, red. B. Popiołek, Warszawa 2020, s. 207-234); a także zagadnienia relacji człowieka ze światem przyrody i nowożytnego lecznictwa (*Między magią i medycyną:*

apteczka domowa w początkach XVIII wieku, [w:] *Oświecenie nieoświecone: człowiek, natura i magia*, red. D. Kowalewskiej, A. Roćko i F. Wolańskiego, Warszawa 2018, s. 51-67). Wszystkie wyżej wymienione wątki były podejmowane punktowo – jednak pozwoliły na opanowanie umiejętności warsztatowych i oswojenie różnorodnych zagadnień, realizowanych w rozprawie habilitacyjnej.

W obrębie badań nad kulturą szlachecką dr Agnieszka Laszczak-Słaby więcej miejsca poświęciła aktom ostatniej woli reprezentantów magnackich rodzin i ceremoniałom pogrzebowym elit, przede wszystkim materialnym aspektom organizacji „ostatniej drogi”: (*„Ponieważ z nieuchronnego wyroku Boskiego, idę w drogę wieczności” – edycja i analiza treści testamentu hetmana wielkiego koronnego Adama Mikołaja Sieniawskiego*, „Klio – Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym”, t. 35, nr 4, (2015), s. 187-211; *„Aby po śmierci jakowa trudność na potem nie zachodziła” – testament marszałkowej Anny z Chodorowskich Iv. Wiśniowieckiej Dolskiej*, „Klio – Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym”, t. 30 nr 3, (2019), s. 131-148; *Śmierć w domu – wokół ceremoniału pogrzebowego w okresie późnego baroku* [w:] *Dom, codzienność i święto: ceremonie i tradycje rodzinne: studia historyczno-antropologiczne*, red. B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, M. Gadocha, Kraków 2018, s. 104-114; *W kręgu radziwiłłowskich funeraliów – ceremoniał pogrzebowy młodego magnata w połowie XVIII stulecia* [w:] *Wokół Sobieskich i Radziwiłłów: prestiż, przejawy pobożności, działalność polityczna*, red. Jarosław Pietrzak, Nieborów: Muzeum w Nieborowie i Arkadii, 2020, s. 144-151). O zainteresowaniu problematyką osiemnastowiecznej kultury funeralnej świadczą również zamieszczone w czasopismach artykuły recenzyjne.

Trzeci, istotny kierunek badawczy Habilitantki obejmuje edukację historyczną i kulturową oraz w szeroko pojęte zagadnienia pamięci i tożsamości. Interesujące zagadnienia, dotyczące nowoczesnej edukacji historycznej i nowych trendów w edukacji turystycznej zostały zaprezentowane w artykułach publikowanych na łamach czasopisma „*Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia de Cultura*”. Ponadto Habilitantka współredagowała cztery tomy „*Historia-Pamięć-Tożsamość w edukacji humanistycznej*”. W nurcie zainteresowań edukacją kulturową mieszczą się również artykuły popularno-naukowe.

Dr Agnieszka Laszczak-Słaby aktywnie uczestniczyła w charakterze referentki i dyskusantki w ponad trzydziestu konferencjach naukowych w kraju i zagranicą. Kilka z nich współorganizowała, pełniąc funkcję sekretarza komitetu organizacyjnego.

W konkluzji pierwszej części niniejszej recenzji pragnę stwierdzić, że aktywność naukową i dorobek badawczy dr Agnieszki Laszczak-Słaby należy określić jako istotny i wartościowy, a przede wszystkim wyróżniający się dużą różnorodnością. Znajdujemy w nim artykuły o charakterze analitycznym i syntetycznym, publikacje w wiodących czasopismach naukowych, rozdziały w tomach zbiorowych, redakcje wydawnictw wieloautorskich, edycje źródłowe, recenzje i artykuły recenzyjne. Ta mozaika form wypowiedzi naukowych świadczy, że mamy do czynienia z badaczką doświadczoną, wnikliwą i solidną.

Ocena głównego osiągnięcia naukowego; rozprawa: *Macierzyństwo. Studium z historii mentalności szlachty Rzeczypospolitej czasów saskich*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2023, ss. 754.

Dotychczasowe zainteresowania badawcze dr Agnieszki Laszczak-Słaby, ogniskujące się na zagadnieniach kultury szlacheckiej czasów saskich, a zwłaszcza odkrywaniu ról pełnionych przez kobiety – reprezentantki szlacheckich elit, znalazły swoją kontynuację w przedstawionej do recenzji monografii. Pomysł podjęcia badań nad macierzyństwem, który plasuje się w ramach rozwijającego się w polskiej historiografii nurtu studiów nad historią rodziny, aktywnością kobiet, historią płci, dzieciństwa, mentalności, emocji, należy uznać za trafny i bardzo dobrze przemyślany. Autorka, mająca duże doświadczenie w analizowaniu relacji w obrębie dworu kobiecego i rodziny, poruszająca się swobodnie w zagadnieniach kultury szlacheckiej doby nowożytnej, postawiła przed sobą ambitne zadanie – możliwie najszerszego ujęcia macierzyństwa, rozumianego jako proces stawania się matką i realizowania tej roli na poszczególnych etapach życia. Temat należy uznać za atrakcyjny poznawczo z kilku względów: po pierwsze badania nad macierzyństwem epoki nowożytnej na gruncie polskiej historiografii nie doczekały się pogłębionych studiów, po drugie zaproponowana perspektywa mentalnościowa i kompleksowość ujęć, zastosowana do realizacji zagadnienia badawczego, jest zabiegiem nowatorskim w polskiej tradycji badawczej, po trzecie badania nad macierzyństwem uważam za istotne w odniesieniu nie tylko do epoki nowożytnej – wypełniają one lukę w badaniach nad historią kobiet i powinny być kontynuowane również w odniesieniu do innych epok i różnych grup społecznych.

Rozprawa została dobrze przemyślana i profesjonalnie wykonana. Zakreślone ramy chronologiczne obejmują okres I połowy XVIII w., jednak w kontekście badań obyczajowości i mentalności Autorka zasadnie przekracza te granice, uznając płynność obowiązujących wzorów obyczajowych, trwałość tradycji, różną dynamikę recepcji nowych zjawisk kulturowych, wpływających na podejście do życia rodzinnego i macierzyństwa. Przy czym

obrane cezury czasowe pozwoliły Autorce uchwycić zmianę doświadczeń macierzyństwa, dokonującą się w okresie przejściowym – między barokiem a oświeceniem.

Do realizacji tematu Autorka zgromadziła imponujący materiał źródłowy, przeszukując w głównej mierze archiwa rodzinne podczas kwerend krajowych (Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Narodowe w Krakowie, Biblioteka PAN i PAU w Krakowie, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, Biblioteka Narodowa w Warszawie) i zagranicznych (Biblioteka Narodowa im. Stefanyka we Lwowie, Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie, Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie, Narodowe Archiwum Historyczne Białorusi w Mińsku, Saskie Główne Archiwum Państwowe w Dreźnie, Austriackie Archiwum Państwowe w Wiedniu, Tajne Archiwum Fundacji Pruskiego Dziedzictwa Kulturalnego w Berlinie). Podstawą źródłową jej dociekań nad macierzyństwem stały się egodokumenty – głównie korespondencja, ale także dzienniki, raptularze, sylwy, modlitewniki. Benedyktyńska praca nad zbiorami epistolograficznymi przyniosła zamierzony efekt – pozwoliła zbudować obraz sposobów doświadczania macierzyństwa i relacji pomiędzy członkami rodziny. Autorka nie ograniczyła się do egodokumentów – sięgnęła również po herbarze i zielniki, rękopiśmienne i drukowane gazety, epitafia. Doskonałym pomysłem na uzupełnienie bazy źródłowej było sięgnięcie po zbiory miraculów, będące ważnym źródłem informacji na temat postrzegania okresu ciąży i porodu, które Autorka umiejętnie zastosowała. Obfitość wykorzystanych źródeł nie jest gwarantem wartościowej pracy. Tu należy podkreślić, że ogromny materiał źródłowy nie przygniótł Autorki, a stał się podstawą do głębokich rozważań nad wieloaspektowością zjawiska macierzyństwa.

Dr Agnieszka Laszczak-Słaby przedmiotem swoich dociekań uczyniła macierzyństwo z perspektywy doświadczania bycia matką i postrzegania roli matki w rodzinie i społeczeństwie. W epoce nowożytnej była to najważniejsza rola społeczna przypisana kobietom, która determinowała ich całe życie. Poprzez stawianie umiejętnych pytań badawczych Autorka otworzyła dziewiczy obszar życia prywatnego/intymnego – naświetliła zjawisko stawania się matką i realia wypełniania roli matki w warstwie szlacheckiej I połowy XVIII w.

Pierwszy etap rozważań dotyczył biologicznego aspektu macierzyństwa – rozumienia i znaczenia płodności i sposobów jej wspierania, brzemienności, obserwacji fizycznych zmian, związanych z oczekiwaniem na potomka. Został on ujęty w pierwszym, obszernym (liczącym 134 strony) rozdziale pt. „Oczekiwanie”. Autorce udało się celnie oddać kontekst obyczajowy

brzemienności i zarysować emocjonalny świat kobiet ciężarnych, pomimo niewielkiej liczby intymnych zwierzeń w materiale źródłowym, wynikającej z barier kulturowych w opisywaniu cielesności w badanym okresie. Autorka dowiodła, że szlachcianki prowadziły wnikliwe obserwacje swojego ciała, zaś edukacja dotycząca rozrodczości należała w głównej mierze do matek, które stanowiły największe wsparcie dla wchodzących w nową rolę córek. Autorka pochyliła się nad zagrożeniami, jakich doświadczały szlachcianki w okresie oczekiwania na dziecko. Szeroko podjęła kwestię poronień – jak dowiodła – częstego zjawiska w badanej grupie, zgłębiając stany emocjonalne kobiet doświadczających utraty ciąży.

Rozdział drugi, zatytułowany „Czas złączenia” obejmuje czas porodu i położu szlachcianek. Sporo miejsca poświęcono charakterystyce przygotowań do porodu, opiece położniczej i medycznej, organizacji opieki mamczarskiej, wyznaczenia miejsca rozwiązania, obyczajowej oprawy przyjścia na świat potomka, komplikacjom okołoporodowym. Podjęte zostały też tematy związane z kłopotami zdrowotnymi nowonarodzonych dzieci i położnic, w tym częstymi przypadkami zgonów. Do najcenniejszych ustaleń w tej części rozprawy zaliczam jednak przywrócenie obecności ojcu, który występował w roli towarzysza i opiekuna ciężarnej małżonki, troszczył się o jej zdrowie od początku ciąży i w czasie położu. W ogóle dostrzeżenie mężczyzn (mężów, braci, ojców) w otoczeniu kobiety brzemiennej i ich zaangażowania emocjonalnego w sprawy związane z przyjściem na świat dziecka, rzuca nowe światło na relacje rodzinne w okresie staropolskim. Autorka przełamała schemat myślenia o ciąży jako stanie „zamkniętym w kobiecym kręgu”, wskazując przykłady męskiego zaangażowania również w organizację porodu. Za istotne uznaję rzucenie światła na aktywności reprezentantek szlachty, których stan błogosławiony nie zwalniał z licznych, wyczerpujących obowiązków towarzyskich i rodzinnych. Ciekawe dywagacje dotyczą też podejścia do płci dziecka. Oczekiwanie męskiego potomka – przede wszystkim jako kontynuatora rodu i spadkobiercy, jak wskazuje Autorka, nie odciskało piętna na radości z narodzin córek i innego (chłodniejszego) stosunku emocjonalnego wobec nich. Do drobnych mankamentów w tej części rozprawy należy błędna interpretacja kąpieli „w maju” – w tym wypadku nie chodziło o miesiąc, jak zinterpretowała to Autorka, ale o „zieleń” – zielone pędy, gałązki, określane mianem „maju” (s. 72-73).

Dr Agnieszka Laszczak-Słaby nie poprzestała na analizie okresu dorastania reprezentantek szlachty do roli matki i podjęła badania nad kolejnymi stadiami macierzyństwa, dokonując przeglądu budowania relacji z dziećmi na różnych etapach życia. Autorka podważa schematyczne myślenie o braku zaangażowania i separacji matek od dzieci w związku z

powszechnym korzystaniem ze służby mamek i piastunek. Wskazuje, że opieka w pierwszych latach życia potomka przynosiła wiele radości, a szlachcianki interesowały się jego zdrowiem i postępami rozwojowymi. Wrastanie w rolę matki następowało wraz z doświadczeniami, zdobywanymi po przyjściu na świat kolejnych dzieci. Zwróciła też uwagę na kulturowe uwarunkowania wykorzystywania mamek, których zatrudnienie stanowiło środek zapobiegający wyłączeniu kobiet z życia towarzyskiego i publicznego.

Prześledzenie poszczególnych stadiów macierzyństwa przez pryzmat różnorodnych doświadczeń reprezentantek szlachty został ujęty w rozdziale „Matki w relacjach z potomstwem – od dzieciństwa do dorosłości”. Autorka dokonała ujęcia relacji w układzie matek z synami i matek z córkami, zwracając uwagę na nowe problemy, troski, emocje i inną jakość więzi z dorastającymi i dorosłymi dziećmi. W tej części pracy podkreślona została istotna rola matki w modelowaniu rodzinnych więzi. Zwrócono też uwagę, że rodzaj kontaktu matki z dzieckiem był w dużej mierze uzależniony od cech charakterologicznych i osobowości obu stron, oraz możliwości współpracy na różnych polach. Ciekawym wątkiem jest zasygnalizowane zagadnienie stosunku matek do dzieci z niepełnosprawnościami, którego rozwinięcie, jak słusznie wskazuje Habilitantka, wymaga osobnej kwerendy.

W ostatniej, objętościowo najkrótszej części monografii, zamykającej cykl macierzyństwa dr Agnieszka Laszczak-Słaby odniosła się do schyłku relacji. Osobno podjęła zagadnienia śmierci potomstwa i strategii radzenia sobie z doświadczeniem straty. Analiza listów potwierdziła, że wysoka śmiertelność dzieci w omawianym okresie nie wpływała na spłylenie reakcji emocjonalnych najbliższych. Przeciwnie – Autorka dostrzega wzrost wrażliwości wobec śmierci dziecka, czego świadectwem są, pojawiające od lat 40. XVIII w., rozbudowane relacje epistolograficzne i opisy trudnych stanów emocjonalnych dalszych członków rodziny.

Ciekawym wątkiem jest podjęcie zagadnienia schyłku życia, starości i samotności matek. W tym miejscu Autorka obok epistolografii sięga również po akty ostatniej woli, które stają się zwierciadłem niekiedy trudnych relacji starszych matek z dorosłym potomstwem i wygasania kontaktów na skutek choroby lub nieporozumień. Nieuchronna starość matek to niejednokrotnie okres osamotnienia i odsunięcia od rodzinnych spraw. Zakończeniem cyklu macierzyńskiego była śmierć matki – w tej części rozprawy podjęto analizę reakcji potomstwa na jej odejście oraz formy zachowania pamięci o niej. Nie można przyjąć za słuszne stwierdzenia, że brak opisów przeżyć emocjonalnych związanych z odejściem rodzicielki wynika z akceptacji śmierci, co (zgodnie z nauką Kościoła) było przyjęciem boskiej woli.

Milczenie mogło wiązać się z niechęcią dzielenia się bólem czy alienacją po traumatycznym wydarzeniu. Warto przyjrzeć się śmierci matki i dziecka w kontekście żałoby. Podjęte w ostatniej części rozprawy problemy badawcze, w moim przekonaniu, zasługują na odrębne studia i rozszerzenia bazy źródłowej.

Przyjęta koncepcja analizy i prezentacji jest przemyślana i logiczna. Autorka zrealizowała założone cele badawcze, w tym jedno z najważniejszych założeń, które zakreśliła w następujący sposób: „Moim zamierzeniem było pokazanie indywidualnych rysów i sposobów, w jakie kobiety realizowały swoje macierzyństwo w określonym kontekście historyczno-kulturowym, w którym przyszło im żyć [...] Przy wykorzystaniu narzędzi antropologii historycznej i badań mentalnościowych starałam się ukazać rozmaite aspekty macierzyństwa, kształtowane w znacznej mierze na podstawie indywidualnych cech osobowości kobiet” (s. 32-33). Autorka podkreślała, że zrezygnowała z metody ilościowej na rzecz metody jakościowej, co w przypadku postawionego problemu badawczego stanowi podejście właściwe. Dr Agnieszka Laszczak-Słaby udzieliła głosu konkretnym kobietom – ciężarnym i matkom. Informacje wyłuskane z ogromnego materiału dają wyobrażenie o macierzyńskich obowiązkach, troskach, całej gamie uczuć. W oparciu o ogólne wzory macierzyństwa, określone przez szlachecką kulturę, tradycje, obowiązujące wzorce religijne, korespondencja kobiet pozwoliła na ukazanie indywidualizmu w podejściu do pełnienia roli matki. Analizy, wnioski i uogólnienia zawarte w monografii są przekonujące, przy czym dr Agnieszka Laszczak-Słaby nie „naciąga” źródeł dla dowiedzenia tezy – niekiedy staje wobec ich milczenia i zachowuje właściwą powściągliwość.

Książka zawiera liczne przypisy informacyjne, w których znajdują się cenne wiadomości na temat bohaterek, którym Autorka udziela głosu. Duża liczba przypisów (ponad 2800) przy numeracji ciągłej, w moim mniemaniu nie jest najlepszym rozwiązaniem. Za atut poczytuję Podsumowanie, które obok końcowych refleksji wskazuje, nasuwające się podczas pracy nad książką nowe problemy badawcze.

Stwierdzenie, że monografia dr Agnieszki Laszczak-Słaby pt.: *Macierzyństwo. Studium z historii mentalności szlachty Rzeczypospolitej czasów saskich* wypełnia lukę w wiedzy historycznej na temat rodziny w epoce staropolskiej, byłoby w przypadku niniejszej rozprawy orzeczeniem niepełnym. Autorka przy wykorzystaniu bogatej i różnorodnej bazy źródłowej zrealizowała ambitne zadanie ukazania obrazu macierzyństwa w I poł. XVIII w., rezygnując z wykorzystania kryteriów statystycznej ważności na rzecz podejścia indywidualnego, podkreślającego zróżnicowane formy i strategie w realizacji roli matki. Dzięki zastosowaniu

oryginalnego zestawienia różnych metod i perspektyw badawczych współczesnej historiografii (badań mentalnościowych, badań biograficznych, badań emocji oraz mikrohistorii), otrzymaliśmy nowoczesną monografię, która stanowi ważne osiągnięcie naukowe w dyscyplinie historia.

Ocena osiągnięć dydaktycznych, działalności organizacyjnej i popularyzatorskiej

Dr Agnieszka Laszczak-Słaby wykazała dużą aktywność w pracy edukacyjnej. Obok zajęć dydaktycznych prowadzonych na różnych kierunkach z zakresu historii kultury i sztuki oraz edukacji muzealnej i kulturowej, angażowała się w projekty dydaktyczne, m. in. „Kompetentny nauczyciel. Mistrz i wychowawca”, pełniła rolę opiekuna praktyk studenckich, organizowała wyjazdy zabytkoznawcze dla studentów, współpracowała ze Studenckim Kołem Naukowym Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej. Ponadto brała udział w pracach zespołów eksperckich konkursów historycznych i Olimpiady Historycznej PTH.

Habilitantka angażowała się również w czasochłonną pracę administracyjną w swojej jednostce naukowo-badawczej, będąc członkinią Kierunkowych i Wydziałowych Komisji ds. Jakości Kształcenia dla kierunków Antropologia historyczna oraz Turystyka Historyczna i Dziedzictwo Kulturowe. Warto podkreślić, że w latach 2018-2019 pełniła funkcję Koordynatora kierunku Turystyka Historyczna i Dziedzictwo Kulturowe. Angażowała się w prace instytutowego zespołu ds. promocji, podejmując się moderowania profili jednostki w mediach społecznościowych, co wymaga nieustannej dyspozycyjności.

Na wyróżnienie zasługuje działalność Habilitantki na rzecz popularyzowania nauki. W tym obszarze wymienić należy warsztaty i prelekcje dla uczniów szkół na różnych poziomach edukacyjnych, artykuły i filmy popularyzatorskie, przygotowywane w formie e-publicacji dla portalu „Pasaż wiedzy Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie” oraz scenariusze zajęć i spacerów tematycznych.

Różnorodną aktywność dydaktyczną, organizacyjną i popularyzatorską Habilitantki należy ocenić wysoko. Na podkreślenie zasługuje zaangażowanie w cykliczne i długofalowe projekty.

Konkluzja

Dorobek dr Agnieszki Laszczak-Słaby we wszystkich omawianych wyżej obszarach oceniam pozytywnie. Nie ulega wątpliwości, że Habilitantka wykazała w praktyce bardzo dobrą umiejętność posługiwania się metodami stosowanymi w naukach historycznych. Przedstawione do oceny – zarówno wcześniejszy dorobek naukowy dr Agnieszki Laszczak-Słaby, jak i główna publikacja, w pełni wyczerpują wszelkie wymagania stawiane kandydatom na stopień doktora habilitowanego (określone art. 219 Ustawy: Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz. U. z 2021 r., poz. 48,619,1630). Dlatego pozwalam sobie z pełnym przekonaniem przedstawić komisji habilitacyjnej wniosek o dopuszczenie dr Agnieszki Laszczak-Słaby do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.